УДК 336.7

Корнилюк Р.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

СТРУКТУРА ВЛАСНОСТІ БАНКІВ В УМОВАХ СИСТЕМНОГО РИЗИКУ

У статті досліджено структурні тенденції розвитку банківської системи України заради пошуку відповіді на запитання, які банки з погляду походження власників виявились більш підготовленими до системних шоків, які групи банків виграли чи програли за підсумками десятиліття. Здійснено комплексне ретроспективне дослідження динаміки ключових фінансових індикаторів банків протягом 2006–2016 років, а також порівняльний аналіз окремих груп банків за типом власників. Результати емпіричного аналізу сприяють глибшому розумінню впливу фактора власності на формування системного ризику у банківському секторі України під час попередніх бумів та криз.

Ключові слова: банківська система, системний ризик, фінансова криза, іноземні банки, державні банки.

Корнилюк Р.В. СТРУКТУРА СОБСТВЕННОСТИ БАНКОВ В УСЛОВИЯХ СИСТЕМНОГО РИСКА

В статье исследованы структурные тенденции развития банковской системы Украины ради поиска ответа на вопросы, какие банки с точки зрения происхождения акционеров оказались более подготовленными к системным шокам, какие группы банков выиграли или проиграли по итогам десятилетия. Осуществлено комплексное ретроспективное исследование динамики ключевых финансовых индикаторов банков в течение 2006–2016 годов, а также сравнительный анализ отдельных групп банков по типу собственников. Результаты эмпирического анализа способствуют более глубокому пониманию влияния фактора собственности на формирование системного риска в банковском секторе Украины во время предыдущих бумов и кризисов.

Ключевые слова: банковская система, системный риск, финансовый кризис, иностранные банки, государственные банки.

Kornyliuk R.V. BANK OWNERSHIP STRUCTURE UNDER SYSTEMIC RISK

The article investigates the structural tendencies Ukrainian banking system development in order to find the answer to the question: which banks, from the point of view of the origin of the owners, were more prepared for systemic shocks? Which groups of banks have won or lost after the end of the period? A comprehensive retrospective study of the dynamics of banks key financial indicators during 2006–2016 was carried out, as well as a comparative analysis of bank groups by type of owners. The results of empirical analysis contribute to a deeper understanding of the ownership influence on the systemic risk formation in the banking sector of Ukraine during the previous booms and crises.

Key words: banking system, systemic risk, financial crisis, foreign banks, state banks.

Постановка проблеми. Протягом 2006–2016 рр. банківська система України зазнала суттєвих структурних змін у розрізі власності. Посилення і падіння впливу європейських чи російських, приватних чи державних банків тісно пов'язане із кредитними циклами останнього десятиліття. Експансія іноземних банків в 2006–2008 рр., що супроводжувалась оптимізмом щодо зростання ринку банківських послуг, бумом іпотечного і споживчого кредитування, змінилася кризовими явищами 2009–2010 рр., результати яких не були подолані впродовж наступних трьох років відносної стабілізації. Сформований за попередні десятиліття системний ризик був реалізований під час так званого «ідеального шторму» 2014–2016 рр, спровокувавши політику очищення банківського сектору з боку регулятора, наслідком якої стало, крім виведення дев'яти десятків неплатоспроможних приватних локальних фінансових інституцій і послаблення російських банків, домінування державного капіталу та посилення ролі європейських інвесторів.

Окреслені структурні зрушення вимагають більш ретельного емпіричного дослідження, яке за умови ретельного аналізу фактів може стати вагомою базою для виявлення параметрів надійних та ефективних банків, встановлення більш зважених орієнтирів на майбутнє, швидшого подолання старих та недопущення повторних помилок банківської практики та регулювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Емпіричним дослідженням іноземних фінансових посередників у зв'язку з діяльністю та стійкістю банківських систем присвячено чимало зарубіжних наукових праць, серед яких слід відзначити роботи таких учених, як Дж. Бонін, І. Хасан, П. Вочел [1], С. Класенс, Н. Ван Хорен [2], М. Павловська [3] та інші. Інформація про сучасні тренди у структурі власності глобальних та національних фінансових систем регулярно публікується в аналітичних звітах МФО, регуляторів, банків, аудиторських компаній [4–7]. Низка українських фахівців також звертали увагу на проблематику іноземного та державного капіталу банківської системи (О. Вальчишен, К. Кирушко, Т. Котович [8], О. Дзюблюк [9], Л. Примостка [10], І. Шпиг [11]).

Підсумовуючи огляд робіт вітчизняних учених із цієї тематики, варто відзначити, що часто вони мають спеціалізований характер або ж стосуються більш ранніх періодів розвитку банківської системи. Таким чином, актуальним залишається питання розгляду системних проблем на базі більш детальної авторської агрегації емпіричних фінансових даних різних за типом власників банків за довгострокові часові періоди. Така робота розпочата автором у співпраці з В. Рашкованом, результатом її має стати комплексний емпіричний огляд банківської системи України за 2016–2016 рр. [12–13].

Мета статті – поглибити розуміння впливу фактора власності на формування системного ризику у банківському секторі України за допомогою порівняльного аналізу фінансових індикаторів окремих груп банків за типом власників протягом останнього десятиліття. Дослідження структурних змін банківської системи у розрізі типів власності розкриває відповідь на питання, чому одні банки виявились ефективнішими і надійнішими за інших протягом досліджуваного періоду 2006–2016 рр.

Виклад основного матеріалу. Для емпіричних розрахунків використано дані НБУ, які містять індиві-

дуальні показники квартальної фінансової звітності банків за 11 років, доповнені такими категорійними змінними, як тип банку за власником, присвоєними авторами для кожного періоду окремо на підставі офіційних даних.

Так, для визначення типу власника у статті застосовується авторська категоризація на основі країни реєстрації основного бенефіціара. Російські банки виділені в окрему групу «російські», а решта банків із кінцевими мажоритарними бенефіціарами-нерезидентами (в основному європейськими) знаходяться у групі «іноземні». Банки з переважанням українського капіталу поділені на три категорії: «вітчизняні» (з приватним капіталом), «державні» (з державною часткою у власності) і «Приватбанк», який був спеціально виділений в окрему групу, щоб не спотворювати змісту висновків з огляду на його найбільшу ринкову частку. «ПриватБанк» є де-факто єдиним системно важливим банком країни, тому консолідація його індикаторів до складу інших типів фінустанов могла б істотно впливати на середні значення показників груп державних чи вітчизняних банків.

Оцінивши струкруру власності в банківській системі на початку 2006 р. і зіставивши її з ринковими частками акціонерів наприкінці 2016 р., можна в загальних рисах побачити, хто виграв, а хто програв за підсумками «втраченого десятиліття». Проте між цими датами пролягав період, багатий на кардинальні зміни лідерських позицій, нестійкі локальні перемоги, стратегічні помилки та хибні тактичні рішення.

Банківська система розпочинала десятиліття надмірно фрагментованою: 67% із 214 млрд грн активів системи перебували під контролем численних приватних вітчизняних власників. Зокрема, ринкова частка найбільшого локального «ПриватБанку» в активах становила всього лише 10%. Державні банки відігравали меншу роль у житті системи, контролюючи 9% чистих активів. Група іноземних банків щойно почала активно розширювати присутність на ринку шляхом неорганічного росту через поглинання дочірніх банків, охопивши 22% активів.

Впродовж періоду буму (2006–2008 рр.) відбувалося стрімке заміщення європейськими інвесторами локального банківського капіталу, що сприяло росту активів системи під їхнім контролем до 379 млрд. грн., і наприкінці 2008 року іноземні неросійські банки досягли максимальної історичної ринкової частки 45%. Державні банки і «ПриватБанк» під час буму зуміли утримати ринкові позиції, однак етап їхньої швидкої експансії розпочався уже в період кризи 2009–2010 рр., триваючи протягом наступних років. За 2006–2008 рр. усі групи банків наростили свої ринкові частки, за винятком вітчизняних банків, значна частина яких була поглинута іноземними холдингами.

Період кризи 2009–2010 рр. зумовив суттєві структурні зміни банківської системи з погляду типів власників. Найбільший удар прийшовся на групу іноземних європейських банків, котрі, визнавши втрати за кредитними портфелями, здійснили значні відрахування до резервів та вливання капіталу, знизили залежність від материнського фінансування та скоротили витрати. Водночас державні банки розпочали тренд на збільшення ринкових часток через докапіталізацію з бюджетних ресурсів, а також відбулося розширення складу групи через проведену націоналізацію «Укргазбанку», «Родоводу» та «Банку Київ».

Незважаючи на кризу, «ПриватБанк», а дещо пізніше і решта вітчизняних приватних банків розпочали нарощувати ринкову присутність. Не відобразивши сповна рівень проблемності кредитів на своїх балансах, вони демонстрували кращі показники рентабельності та платоспроможності. Зростання частки локальних банків у системі у міжкризовий період 2011–2013 рр. було пов'язане з викупом частини іноземних банків та їхніх активів місцевими інвесторами. Впродовж 2009–2013 рр. банки з російським капіталом також продовжували активну експансію на українському ринку, продемонструвавши зростання ринкової частки активів до 8,8% наприкінці міжкризового періоду.

Період 2014–2016 рр. мав специфічний характер з огляду на поєднання макроекономічних, воєнно-політичних і фінансових шоків із наслідками регуляторної реакції на ці шоки та накопичені за роки незалежності системні дисбаланси. Це суттєво змінило розклад сил на банківському ринку. Державні банки отримали капітальну підтримку від акціонера та розглядалися клієнтами як більш надійні «гавані» для вкладів. З іншого боку, у цій групі банків значно погіршилася якість активів, ефективність витрат та прибутковість. Вітчизняні приватні банки істотно скоротили ринкову присутність, незважаючи на

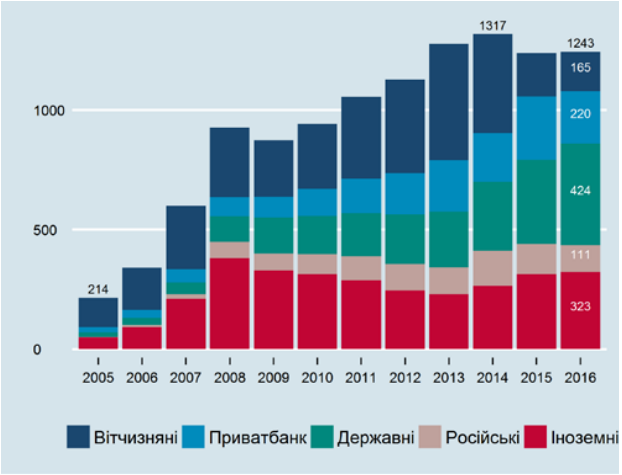

Графік 1. Активи банків за групами власників, млрд грн

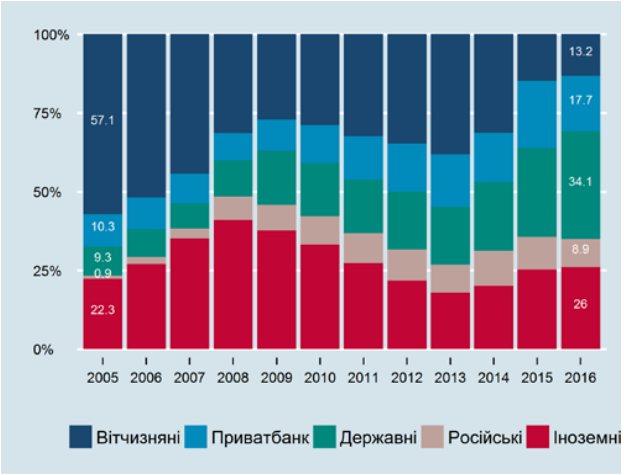

Графік 2. Ринкова частка активів банків за групами власників, %

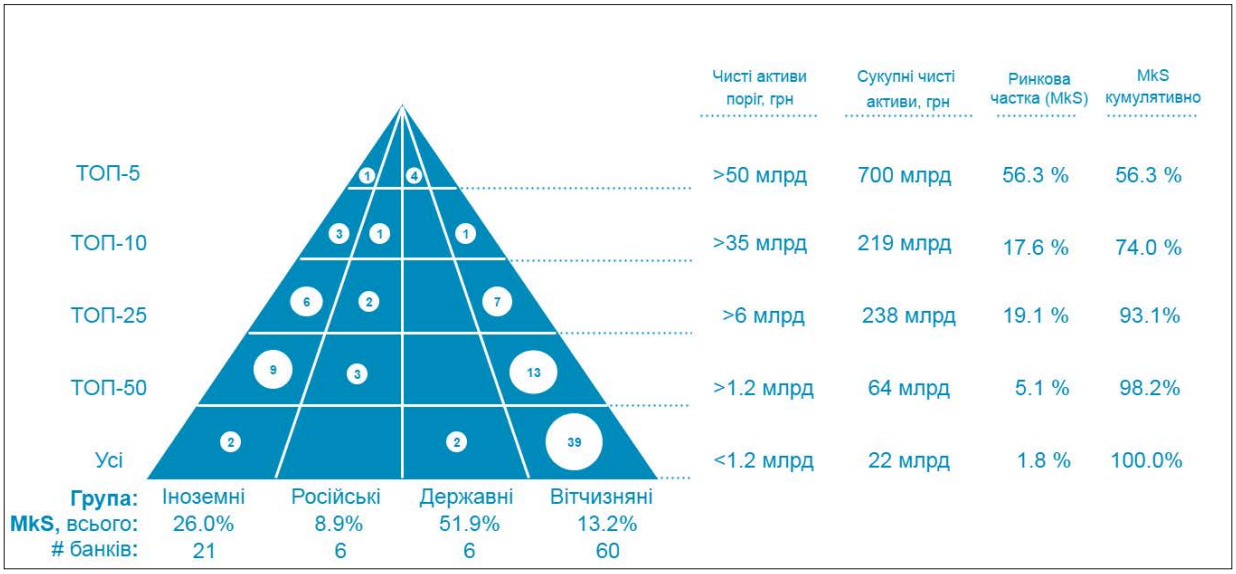

Графік 3. Розподіл банків за обсягом активів та групами власників станом на 01.01.2017 р., %

вищі депозитні ставки, оскільки не отримали достатньої підтримки капіталом від власників.

Російські банки зазнали значного відтоку вкладів та збитків через необхідність формування суттєвих резервів під кредитні ризики. Проте акціонери надали їм необхідну фінансову підтримку. Іноземні банки (за винятком російських) отримали переваги від реформ, що були проведені НБУ, жоден із європейських банків не зазнав дефолту протягом 2014–2016 рр. Ринкова частка іноземних банків зросла, а показники фінансової стійкості цієї групи банків виявилися відносно кращими порівняно з рештою банків з огляду на зовнішню підтримку та кращі практики корпоративного управління, кредитної політики та ведення бухгалтерської звітності.

Протягом 2014–2016 рр. з українського банківського сектору було виведено близько 90 банків, більшість яких належали локальним власникам. Внаслідок очищення банківської системи обсяг активів та ринкова частка іноземних банків зросла, тоді як приватні вітчизняні банки суттєво скоротили ринкові частки – до 13,2% з 57,1% за останні 11 років. Таким чином, іноземні банки частково відновили свої позиції, втрачені після кризи 2008–2009 рр. Станом на 31.12.2016 р. іноземні банки становили близько 26% чистих активів банківського сектору, однак ця група є досить неоднорідною за ринковими частками та діловою активністю. Також спостерігався агресивний органічний ріст ринкової частки банків з державним капіталом, який у 4 кварталі 2016 р. доповнився неорганічним у формі націоналізації «ПриватБанку». Як наслідок, 4 державних банки зосереджені у першій п'ятірці за активами, решта 2 – в нижній частині ренкінгу, сумарно контролюючи 51,9% чистих активів станом на 01.01.2017 р. (гр. 3).

На початок 2017 р. серед топ-10 учасників, що контролюють 74% активів, лишився всього 1 вітчизняний та 1 російський приватний банк, решта – 4 державних та 4 європейських, що становлять кістяк системи. Ринкова частка топ-5 (серед яких, крім державних, є лише 1 іноземний – «Райффазен Банк Аваль») становить 56%. Топ-50 банків контролювали близько 98% системи, що значно полегшує процедури регулювання та покращує можливості для проведення якісного пруденційного нагляду. Поріг для входження до топ-50 банків становить 1,2 млрд грн активів, до топ-10 – 35 млрд. грн, а до топ–5 –

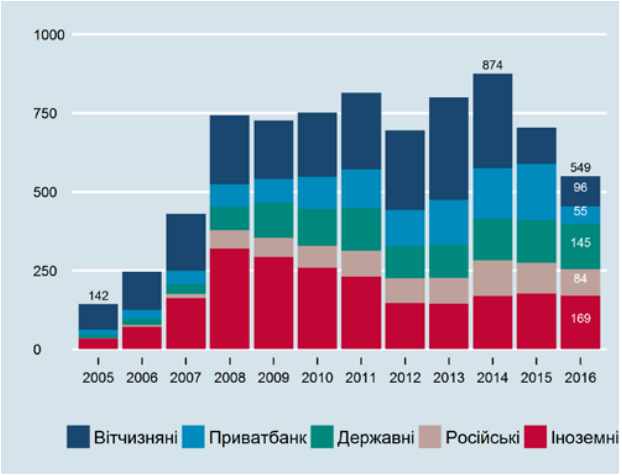

Графік 4. Чисті кредити банків за групами власників, млрд грн

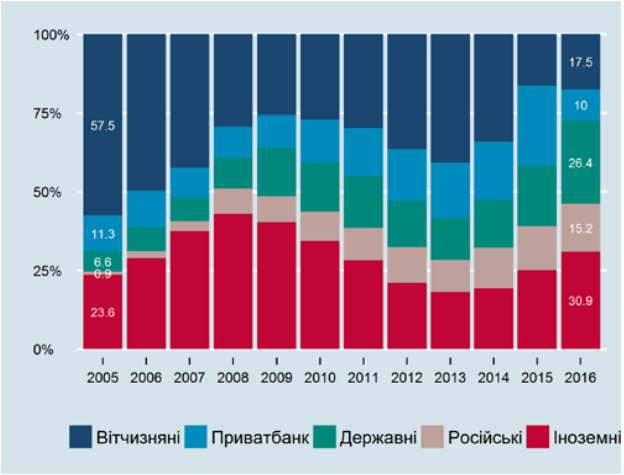

Графік 5. Чисті кредити: ринкова частка банків за групами власників, %

50 млрд. грн. Іноземні банки розподілені рівномірно у групі великих і середніх банків, тоді як більшість із майже 60 локальних банків є досить малими, багато з них мають проблеми з обсягом та адекватністю капіталу.

Як уже зазначалося, максимальний ріст чистих кредитів банків відбувався у пік буму середини 2000-х (зі 142 до майже 750 млрд грн.) в основному за рахунок групи іноземних банків та кращого доступу великих локальних банків до зовнішніх ринків капіталу у формі синдикованих кредитів та єврооблігацій. Частка іноземних банків на ринку кредитування протягом буму зросла з 24% до 44%. Після кризи 2009 р. тренд розвернувся у бік росту ринкової частки локальних, державних та російських банків у кредитах та згортання кредитної активності іноземних до 18% у 2013 р.

Через зниження кількості банків у процесі ліквідації неплатоспроможних вітчизняних фінансових установ та спаду кредитної активності російських банків ринкова частка іноземних на кредитному ринку зросла з 18 до 31% протягом 2014–2016 рр., проте досі не досягла історичного максимуму наприкінці 2008 р.

Попри наявні сигнали повернення довіри до банківського сектору після 2014–2015 рр., кредитування досі не відновилося – економіка переживає масштабний кредитний спад. Скорочення чистого кредитного портфеля (за відрахуванням резервів) спостерігалося в усіх групах банків, незважаючи на переоцінку валютних позик після девальвації. Іноземні банки знизили апетит до ризику, ретельно ставляться до відбору позичальників, кредитуючи лише компанії з найвищою кредитоспроможністю.

Показники дохідності кредитно-інвестиційного портфеля в іноземних банках вищі та стабільніші за середні на ринку. Протягом 2014–2016 рр. до них почали наближатися індикатори вітчизняних приватних банків. Російські та державні банки мають нижчі показники дохідності. Варто зазначити, що високі значення індикатора дохідності активів «ПриватБанку» за 2016 р. мали винятково технічний характер з огляду на різке зниження обсягів робочих активів у знаменнику відповідної формули, тоді як насправді його чистий процентний дохід суттєво знижувався протягом 2015–2016 рр.

Слід також відзначити процес дивергенції середніх індикаторів дохідності робочих активів за групами власників, що розпочався на фазі очищення. Так, середня операційна дохідність російських та державних банків виявилася на 3–4 п. п. нижчою за групу іноземних і вітчизняних. Усі групи банків знижували дохідність робочих активів протягом 2014–2016 рр.

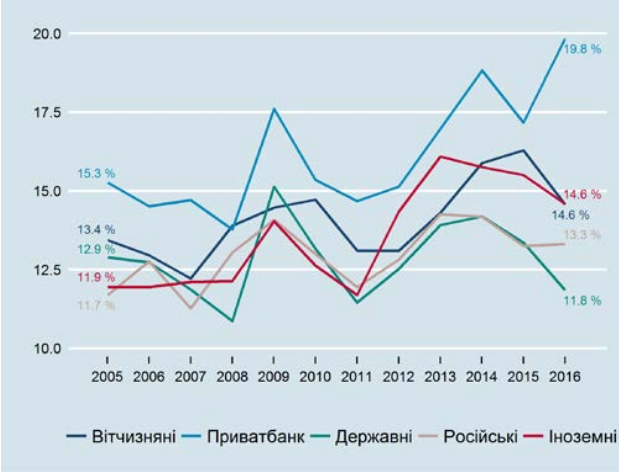

Графік 6. Дохідність робочих активів банків за групами власників, %

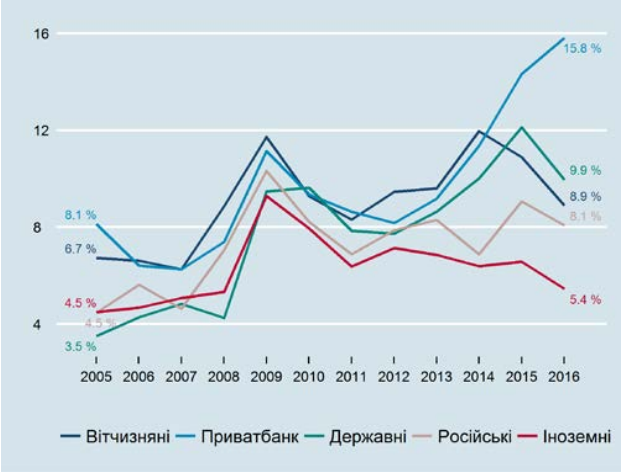

Графік 7. Відношення витрат до процентних зобов'язань банків за групами власників, %

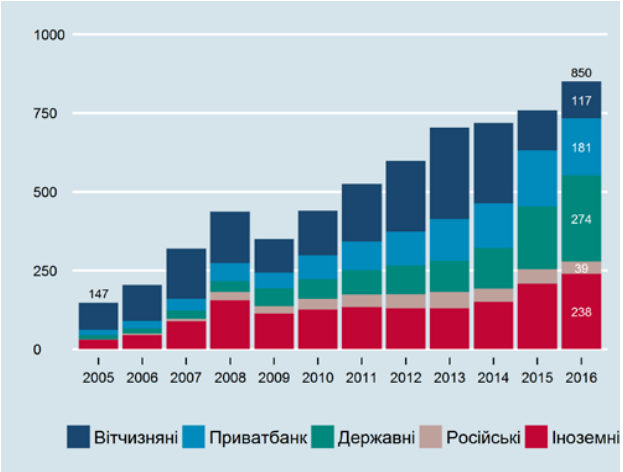

Графік 8. Депозити банків за групами власників, %

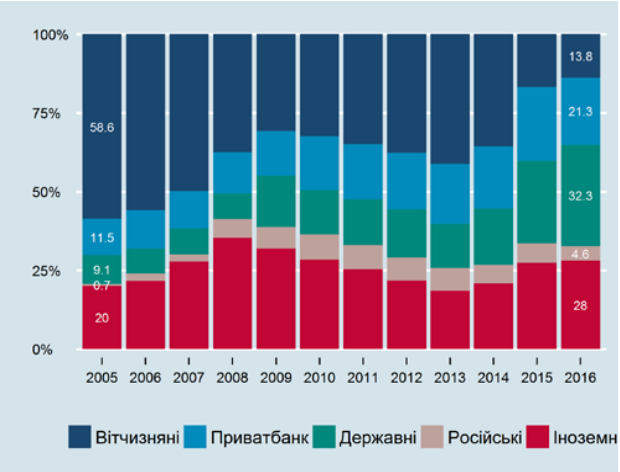

Графік 9. Депозити: ринкова частка банків за групами власників, %

Ще більше розходження за типами власників починаючи з 2012 р. демонструють середні значення індикаторів вартості ресурсів – відношення витрат до процентних зобов'язань банків. Коефіцієнт витрат до процентних зобов'язань, який і так протягом усього 11-річного періоду в європейських банків був нижчим за ринковий, у 2014–2016 рр. знизився ще суттєвіше, досягнувши 5,4% у 2016 р. Індикатори вартості залучення ресурсів у решти банків були значно вищими: у російських– 8,1%, вітчизняних – 8,9%, старих державних – 9,9%, «ПриватБанку» – 15,5%. Це стало вагомою відмінністю етапу очищення 2014–2016 рр. від кризи 2009–2010 рр., адже у першому разі вартість ресурсів для всіх груп банків зростала синхронно з 4–8% до 9–12%, а в другому іноземні банки через «ефект збирання вершків» мали змогу знижувати депозитні ставки з огляду на лояльність клієнтів, тоді як вітчизняні, державні, і особливо «ПриватБанк» були вимушені проводити цінові заходи стимулювання депозитних продаж для утримання вкладників. Позитивною тенденцією на ринку у 2016 році, попри розходження ставок між банками залежно від їх надійності, стало загальне зниження індикатора витрат до процентних зобов'язань за усіма типами банків. Це свідчить про завершення етапу очищення системи від слабких банків, що створювали нездорову конкуренцію, здіймаючи ставки вгору.

Як свідчать результати аналізу, динаміка кредитного ринку була пов'язана з трендами на депозитному, хоча останній розвивався за більш оптимістичним сценарієм з огляду на такі фактори, як:

a) вимушене заміщення внутрішніми депозитами зовнішнього позикового ресурсу в іноземних банках, починаючи з II етапу нашої періодизації;

b) важливість доступу до коштів населення у «типовій» бізнес-моделі вітчизняних банків, яку Рашкован і Покідін (2016) називають «домогосподарства-корпорації»;

c) відсутність у фізичних осіб кращих альтернатив для вкладень заощаджень, ніж депозит, через його прибутковість, зручність, ліквідність і дефіцит доступних фінансових інструментів на фондовому ринку.

За підсумками 11 років іноземні банки, хоч і платили меншу ціну за фондування, ніж інші групи, зуміли посилити свою присутність на депозитному ринку. Частка європейських банків у загальних депозитах зросла до 28%, при цьому вони не надто підвищували депозитні ставки у 2014–2015 рр., а в 2016 р. продовжували скорочувати рівень ставок, слідуючи за трендом падіння облікової ставки НБУ. «ПриватБанк» у період до націоналізації вів агресивну депозитну політику, залучаючи кошти під високі ставки, що сприяло нарощенню його частки на ринку вкладів до 21,3%. Старі державні банки, які вважалися більш надійними в очах клієнтів і відносно дорого платили за депозитні ресурси, відчули максимальний притік депозитів протягом усіх 11 років, підвищивши свою частку з 9,1% до 32,3%. Зокрема, результатом притоку вкладів до державного сектору банківської системи стало зростання частки «Ощадбанку» з 5,6% до 17%, «Укрексімбанку» – з 3,5% до 9,9%. Загалом усі державні банки контролювали 53,6% депозитного ринку на початок 2017 р.

У 2009–2010 рр. депозити групи іноземних банків скоротилися, оскільки ті не були особливо зацікавленими у вкладах, оскільки мали доступ до більш дешевого фінансування з боку материнських компаній. Також у цей період розпочався процес виходу частини іноземних інвесторів, що знизило чисельний склад групи.

Протягом 2014–2016 рр. відбувалося падіння загального обсягу депозитів приватних вітчизняних банків, пов'язане з високим рівнем банкрутств у межах групи. Також клієнти стали менше довіряти кошти російським банкам, що зумовило відтік ритейлових та корпоративних кредитів у 2014–2016 рр. Після паніки 2014–2015 рр. депозити повертаються до банківського сектору нерівномірно: найбільший притік вкладів зафіксований у групі державних та європейських банків через вищу лояльність із боку населення. Станом на початок 2017 р. локальні та російські банки загалом втратили свої ринкові частки як на корпоративному, так і на ритейловому депозитному ринку.

Специфіка динаміки портфеля корпоративних депозитів за аналізований період полягала у більшому падінні його фактичних значень у 2009–2010 рр. порівняно з 2014–2016 рр., коли номінальний обсяг депозитів юросіб навіть зростав (гр. 10). Натомість обсяг депозитів фізичних осіб більше скоротився у 2014–2015 рр., ніж у 2009 р. (гр. 11).

Повертаючись до аналізу буму 2006–2008 рр., слід згадати, що нерівномірний випереджаючий ріст кредитів щодо депозитів зумовив посилення дисба-

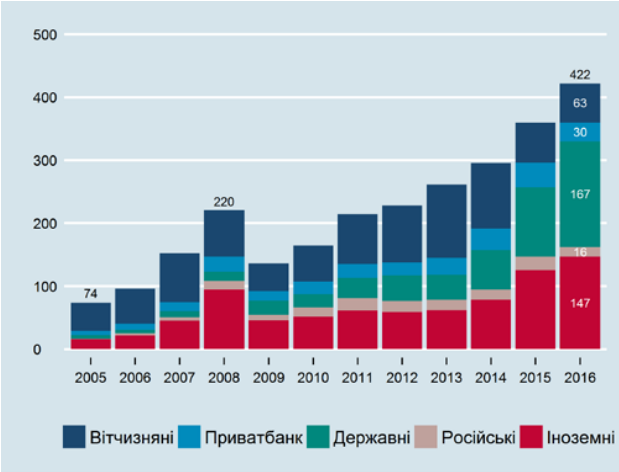

Графік 10. Корпоративний депозитний портфель банків за групами власників, млрд грн

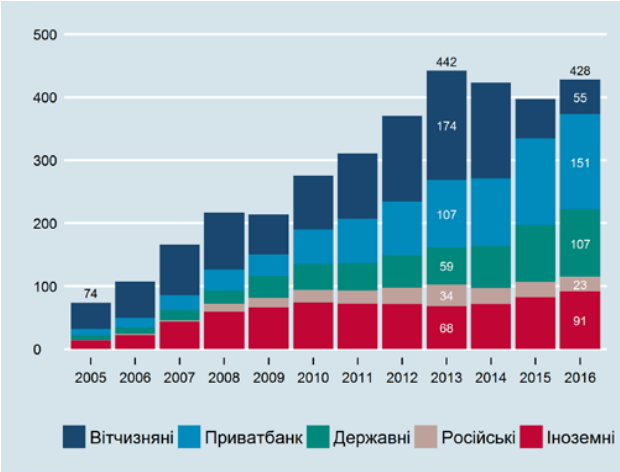

Графік 11. Ритейловий депозитний портфель банків за групами власників, млрд грн

лансу між ними, індикатором якого стало зростання коефіцієнта відношення кредитів до депозитів (LTD) у групі іноземних банків з 114% до 262%, державних банків – з 70% до 197%, вітчизняних – з 95% до 173%. Максимальне і досить ризикове середньогрупове значення показника LTD в іноземних банках було досягнуто за рахунок масового притоку валютних коштів від материнських компаній. Настільки високі рівні LTD свідчили про високу залежність банківської системи від зовнішніх фінансових ринків. Кредитна криза, згортання можливостей для рефінансування синдикованих позик, зростання вартості фінансових ресурсів через високе значення LTD отримали транскордонний канал для поширення глобального системного ризику. Проблема ускладнювалася девальвацією гривні, адже більшість зовнішнього фондування прийшлося повертати у валюті, що зумовило хвилю дефолтів та реструктуризацій.

Сягнувши пікових значень наприкінці 2009 р., LTD почав різко знижуватись у більшості груп банків протягом періоду стабілізації. Відбувалося зниження закредитованості банків та заміщення материнського фондування внутрішніми депозитами. Схожі тенденції, проте у менш істотних масштабах, демонстрували групи вітчизняних приватних і державних банків. Натомість російські банки не знизили LTD у міжкризовий період, а під час кризи 2014–2015 рр. відновили значення понад 200% з огляду на суттєві відтоки депозитних вкладів, що були заміщені зовнішнім позиковим фінансуванням.

Через високу зарезервованість кредитного портфеля індикатор LTD, розрахований на основі чистих кредитів, суттєво відрізняється від LTD валових кредитів – відповідно 95% і 134% станом на 01.01.2016 р. та 63% і 116% станом на 01.04.2017 р. Навіть якщо взяти за основу відношення валових кредитів до депозитів, то поточні значення загальносистемного LTD знизилися на безпечний середньоєвропейський рівень (гр. 13), а групи європейських і державних банків мають ще нижчі значення, особливо після заміщення цінними паперами кредитного портфеля «ПриватБанку».

Середня забезпеченість капіталом європейських дочірніх банків у формі індикатора Equity-to-Assets Ratio – відношення власного капіталу до активів – за останні роки підвищилася, незважаючи на спад у 2014 р., і перебуває на вищих рівнях порівняно з рештою структурних груп, становлячи 15%. Натомість під час очищення банківського ринку відбулося суттєве падіння Equity-to-Assets Ratio в державних банках з 20% до критично низького значення 6%. Незважаючи на аномальне падіння цього коефіцієнта в російських банках до (–5,6%), у 4 кварталі

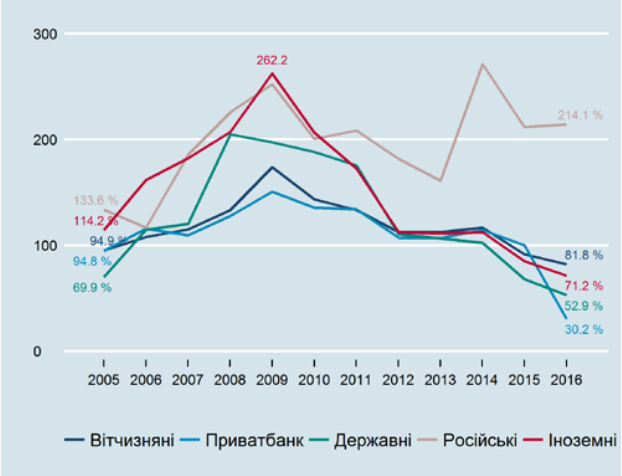

Графік 12. Відношення чистих кредитів до депозитів (LTD) банків за групами власників, %

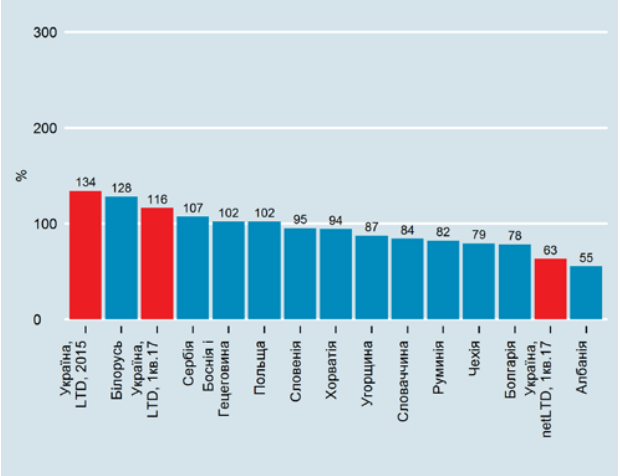

Графік 13. Відношення кредитів до депозитів (LTD) країн ЦСЄ станом на 01.01.2016 р., %

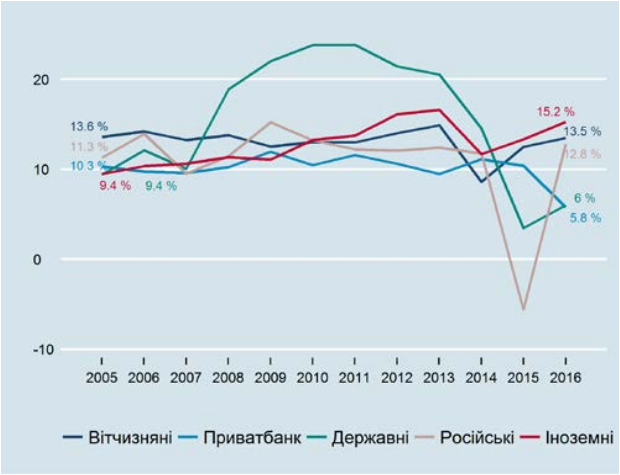

Графік 14. Відношення власного капіталу до активів банків за групами власників, %

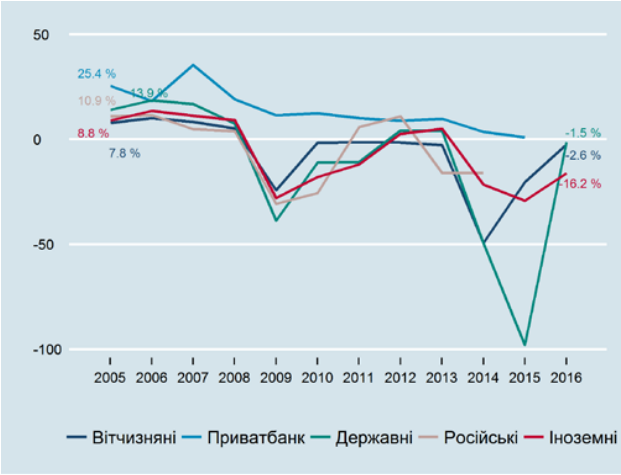

Графік 15. Рентабельність власного капіталу (ROE) банків за групами власників, %

2015 року через визнання ними суттєвих непокритих збитків і відрахування до резервів під кредитні ризики акціонери прийняли рішення докапіталізувати свої установи, відновивши рівень Equity-to-Assets Ratio до позитивних значень 12,8% на початок 2017 р. Загалом точки мінімальної адекватності капіталу уже пройдені усіма групами, а в 2016 р. розпочався процес поступового відновлення капіталізації сектору.

Середня рентабельність власного капіталу залежно від типу банків перебувала у позитивній зоні лише у період буму (7–15%), синхронно знизившись до (– 25–40%) у 2009 р. У 2011–2013 рр. показники ROE становили близько нуля. Період очищення супроводжувався різким падінням індикаторів ROE: в іноземних банках зниження до –30%, у вітчизняних – до –50%, у державних – до –100% , а у «ПриватБанку» і російських воно сягнуло тризначних від'ємних сум у 2015–2016 рр. Середньогрупові значення ROE для вітчизняних, іноземних і державних банків покращилися протягом 2016 р., залишаючись у негативній зоні (гр. 15).

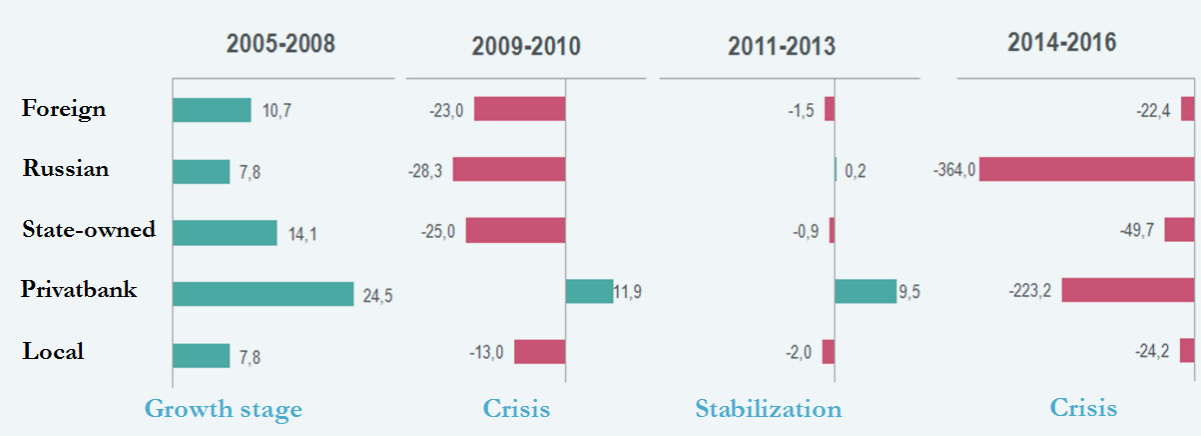

Графік 16. Середньорічна рентабельність власного капіталу (ROE) банків за групами власників на різних етапах розвитку банківського сектору України, %

Графік 17. Відношення процентних витрат до доходів (CIR) банків за групами власників, %

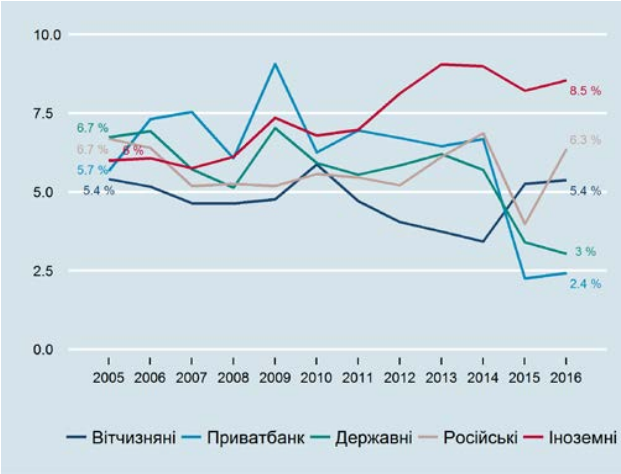

Графік 18. Чиста процентна маржа (NIM) банків за групами власників, %

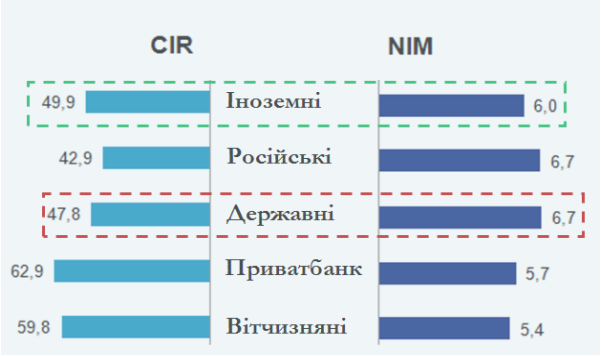

Графік 19. Порівняльний аналіз NIM та CIR банків станом на 31.12.2005 р., %

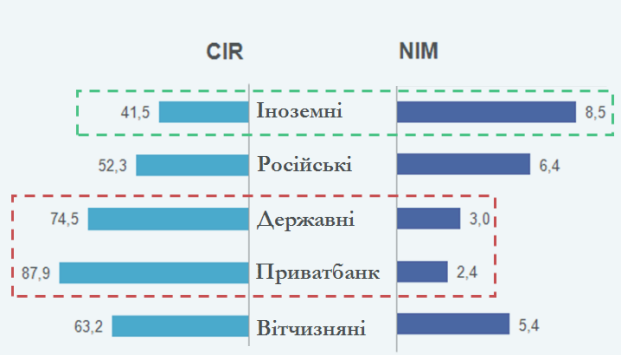

Графік 20. Порівняльний аналіз NIM та CIR банків станом на 31.12.2016 р., %

Як бачимо, протягом кризових періодів більшість груп банків зазнала суттєвих збитків, що відобразилося на негативних значеннях середньорічної рентабельності капіталу у розрізі періодів. Найбільших середньорічних збитків протягом 2014–2016 рр. зазнали російські банки (ROE = –364%), «ПриватБанк» (ROE = –223%) та старі державні банки (ROE = –50%). Достатні для повноцінного функціонування ринку середньорічні показники ROE в діапазоні банківська система демонструвала тільки у 2005–2008 рр. (гр. 16).

Група іноземних банків демонструє відносно кращі індикатори ефективності з погляду ефективності процентних витрат (CIR) та чистої процентної маржі (NIM), значно випереджаючи решту типів банків протягом II–IV етапів нашої періодизації. Натомість державні банки стабільно погіршували свою ефективність протягом 11 років: CIR групи державних банків зріс із 47,8% до 74,5%, а NIM упав із 6,7% до 3%. Така негативна динаміка індикаторів свідчить про низку проблем в управлінні структурою доходів та витрат.

До речі, найгіршими індикаторами ефективності станом на 31.12.2016 р. відзначався «ПриватБанк» (CIR = 88%, NIM = 2,4%) з огляду на падіння чистого процентного доходу і політику дорогого депозитного фондування в попередні роки. Відзначимо також, що операційна ефективність групи вітчизняних банків за період очищення почала зростати не без впливу ліквідації слабких банків. З іншого боку, чиста процентна маржа локальних банків у 2016 р. повернулася до рівня 2005 р. (5,4%), гр. 20.

Висновки. Здійснений ретроспективний аналіз підтвердив, що різні групи банків по-різному пройшли період «втраченого десятиліття».

Локальні банки у період буму 2006–2008 рр. стали об'єктами продажу іноземним інвесторам, а ті, що лишилися, під час наступної кризи мали найбільшу частку банкрутств порівняно з іншими групами. У міжкризовий період окремі вітчизняні банки спробували наростити ринкову частку за рахунок агресивної депозитної політики та купівлі активів розчарованих у нашому ринку західних материнських холдингів, що закінчилося серією гучних банкрутств та націоналізацією лідера ринку. Так, «ПриватБанк» постійно нарощував ринкову присутність за рахунок використання ефекту масштабу, високих депозитних ставок і підвищення якості сервісу, доки не постав перед необхідністю націоналізації через проблеми з інсайдерським кредитуванням та нестійкою політикою дорогого фондування за кошти населення.

Державні банки постійно екстенсивно зростали, накопичуючи баласт проблемної заборгованості та операційної неефективності. Ці проблеми роками компенсувалися високою вартістю депозитних ресурсів, пільговими умовами ведення бізнесу та серіями капітальних вливань із державного бюджету.

Російські банки після періоду активної експансії згортають діяльність на українському ринку. Група зазнала значного відтоку депозитних вкладів, а кредитний портфель виявився токсичним, вимагаючи серйозних капітальних вливань для формування резервів. Накладені у 2017 р. санкції на виведення коштів материнських компаній зупинили можливості подальшого розвитку російських державних банків в Україні.

Іноземні банки, які на початок 2006 р. мали лише нішеві корпоративні банки середнього розміру, спочатку швидко захопили кредитний ринок шляхом неорганічного росту за рахунок придбання українських банків і подальшого нарощення материнського фінансування. Частина з цих банків так само швидко, але цивілізовано, без дефолтів, покинула ринок, зафіксувавши збитки. У 2014–2016 рр. стратегічно зацікавлені у присутності в Україні іноземні банки почали відновлювати втрачені позиції та виявилися краще за всіх підготовленими до наступного етапу розвитку банківського ринку.

У підсумку порівняно з початком 2006 року банківська система кардинально змінилася з погляду структури власності: частка державного капіталу зростає, іноземні банки втримали позиції, російські банки після фази росту згортають активність. Загалом у виграші за результатами десятиліття опинилися іноземні та державні банки, які краще реагували на виклики банківських «американських гірок». Проте навіть у цих груп банків залишаються серйозні проблеми, що стримують подальший розвиток: насамперед домінування державних банків, висока частка проблемних кредитів, невизначеність бізнес-моделей та стратегічних пріоритетів.

Як свідчить досвід «втраченого десятиліття», ключовими гравцями на ринку зможуть залишитися банки, котрі мають прозору структуру акціонерів, що здатні підтримати банк у складні часи, а також чітку зрозумілу бізнес-модель і стратегію розвитку, адекватні практики ризик-менеджменту та корпоративного управління. Іноземні банки виглядають такими, що найбільше підготовлені до нового етапу розвитку банківського бізнесу в Україні, хоча вони і зазнали суттєвих втрат у кризові періоди.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Bonin J. Bank performance, efficiency and ownership in transition countries / J. Bonin, I. Hasan, P. Wachtel. // Journal of banking & finance. 2005. № 29. pp. 31–53.
2. Claessens S. Foreign Banks: Trends, Impact and Financial Stability / S. Claessens, N. van Horen., 2011. 46 c. (De Nederlandsche Bank Working Paper № 30).
3. Pawłowska M. Changes in the size and structure of the European Union banking sector – the role of competition between banks / M. Pawłowska. // NBP Working Paper. № 205 2015. pp. 4–37.
4. Report on financial structures [Електронний ресурс] // ECB. URL: https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/reportonfinancialstructures201610.en.pdf.
5. CEE Banking Sector Report // Raiffeisen Research. URL: http://www.rbinternational.com/eBusiness/services/resources/media/829189266947841370-829189181316930732-1162386883983662776-1-2-EN.pdf.
6. Звіт про фінансову стабільність // НБУ. – 2016. URL: https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=40819104.
7. Огляд банківського сектору // НБУ. – 2016. URL: https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=40819104.
8. Valchyshen A. Banking sector primer: From lending to landing / A. Valchyshen, K. Kyrushko, T. Kotovych., ICU, 2012. 184 c.
9. Дзюблюк О.В. Актуальні проблеми розвитку банківської системи / О. В. Дзюблюк. // Банківська справа. 2016. № 1. С. 3–32.
10. Примостка Л.О. Державний капітал у банківській системі України / Л.О. Примостка. // Фінанси, облік і аудит. 2014. № 4. С. 107–120.
11. Шпиг Ф.І. Банківська конкуренція під впливом іноземного капіталу / Ф.І. Шпиг. Суми: Ділові перспективи, 2006. 288 с.
12. Rashkovan V. Banking system of Ukraine: the start of the new era after the lost decade ? / V. Rashkovan, R. Kornyliuk. // Manuscript in preparation. 2017.
13. Рашкован В. Концентрація банківської системи України: міфи та факти / В. Рашкован, Р. Корнилюк. // Вісник НБУ. 2015. № 234. С. 6–38.